

Darja Pavlič

Duh išče pot

Matjaž Kocbek: DVOJČEK

Spremna beseda Aleš Debeljak. Nova revija, Ljubljana 1996

(Zbirka Samorog)

Ukoreninjeni periodizacijski pogled na slovensko povojno poezijo zaznava naslednje zaporedje: kramparska poezija, intimizem, eksistencializem, modernizem, avantgardistični jezikovni eksperiment. Pojem, ki se bo morda uveljavil kot primerna oznaka za najnovejše obdobje, je metafizična poezija. Aleš Debeljak je v svojem izčrpnem in poučnem spremnem eseju storil korak v to smer, ko je novo pesniško zbirko Matjaža Kocbeka postavil v kontekst vrhunskega toka slovenske sodobne poezije, v kateri se je po njegovem mnenju na začetku osemdesetih let zaradi izčrpanosti avantgardnega eksperimenta zgodil izrazit obrat k iskanju avtoritete svetega. Ker poezija z metafizično vsebino ni iznajdba današnjih pesnikov, se lahko vprašamo, kakšno vlogo je pri omenjenem "obratu" odigrala bralska javnost. Kritički žarometi so danes usmerjeni drugam, kot so bili še pred desetimi ali dvajsetimi leti; to je povezano s spremembami v političnem življenju, z razmahom novodobne duhovnosti, s filozofskimi razpravami o svetem, in – ne nazadnje – s Kosovo aktualizacijo Pirjevčeve teze, po kateri je umetniškost izenačena s "sledjo sence zarje unstranske glorje". Čeprav se umetniškost ne kaže na tematski ravni, je pozitivno vrednotenje poezije, v kateri se razodeva transcendenca, gotovo spodbudilo nastanek marsikatere pesmi. Nevarnost, da popustijo modnim zahtevam, ne preti samo (šibkejšim,

epigonskim) pesnikom, ampak tudi bralcem in seveda kritikom – čaka nas skušnjava, da začnemo hvaliti poezijo samo zato, ker bolj ali manj odkrito govori o Bogu, Budi, Alahu, svetlobi itn. Golo prevzemanje metafor iz besednjaka mistikov po mojem mnenju ne zadošča za vrhunsko poezijo; prava formula je najbrž osebno doživetje (Bog pa se, kot je odveč poudarjati, kaže na mnoge in skrivnostne načine) plus ustrezen jezikovni izraz. Če nekdo po zgledu trubadurjev Boga doživlja v podobi svoje ljubljene in piše krasne ljubezenske sonete, jim bomo morda še po stoletjih priznavali vrhunsko vrednost. Po drugi strani umetniškosti ne smemo že vnaprej odrekati poeziji, ki se Neizrekljivemu skuša približati na ravni jezika, z nenavadnimi, težko razumljivimi simboli in metaforami. Spoj metafizične vsebine in modernih pesniških postopkov ni nekaj nenavadnega ali nemogočega – dokaz za to je poezija 20. stoletja, so nekatere pesmi Tomaža Šalamuna in drugih pesnikov, med njimi tudi Matjaža Kocbeka.

Pravi, vidni obrat od zgolj jezikovnih eksperimentov k metafizičnim vsebinam se je zgodil v okviru generacije, ki ji poleg Matjaža Kocbeka pripadajo predvsem Milan Jesih, Milan Dekleva, Ivo Svetina in nekoliko mlajši Iztok Osojnik. Kocbekova prva pesniška zbirka, natisnjena v zgodnjih sedemdesetih letih, je bila napisana, podobno kot prvenci drugih pesnikov njegove generacije, v asociativnem slogu skrajnega modernizma. Z mehčanjem avantgardističnih postopkov in pogosto pod vplivom vzhodnjaških filozofij se je v njihovi poeziji začela krepiti "sled sence zarje". Ob izidu Kocbekove druge knjige leta 1980 je Tone Pavček že zapisal, da se "mlajša slovenska poezija odmika od svojih nekdanjih izhodišč, išče drugačna in kdajpakdaj tudi stara pota." Nevarnost retradicionalizacije se je pesnikom Kocbekove generacije kazala v obliki izpovedne čustvenosti; uspešno so se ji izognili, vendar največkrat za ceno manjše komunikativnosti (izjema so predvsem Jesihovi soneti, ki bralca nagovarjajo s samoironijo lirskega subjekta). Kocbeku se obrat k metafizičnim vsebinam ni pripetil šele v zbirki *Dvojček*, kot bi lahko sklepali iz Debeljakove trditve, da "gnostični impulz zastopa neko povsem novo (...) razsežnost v Kocbekovi dosedanji lirski praksi." V knjigi s pomenljivim naslovom *Opalni rob* (1980) je Kocbek na primer zapisal naslednje verze: "Na stezi sem, / na ostru premici potujem / v sredino videnja"; v isti knjigi se je spraševal, "ali je kačji pastir nosilec vsega modrega" itn. Matjaž Kocbek ostaja v nasprotju z nekaterimi

generacijskimi kolegi, ki odgovore na metafizična vprašanja iščejo tudi v okviru filozofskih sistemov (Dekleva pesni z zavestjo o koncu metafizike, Osojnik nagovarja odsotnega Boga) ali znanih religij (Svetina se je scela posvetil budizmu), zvest pesniški tradiciji odkrivanja transcendence v naravi in ženski. Tematsko jedro zbirke *Ars amandi* (1992) so trenutki vznesene zamaknjenosti, ki jo lirski subjekt črpa zvečine iz dveh izvirov: iz tantrične molitve in iz panteističnega odnosa do narave. Verzi: "Razsvetljen donim v noč, / v meni šum oceanov / in slutnja neba" ponazarjajo intenzivnost pesniške avanture, ki se z enako silovitostjo in z okrepljeno zavestjo o pesniški poklicanosti nadaljuje v Kocbekovi novi zbirki. Njen naslov je povzet po podobi iz pesmi *Sam z menoj*, v njej sta astralna dvojčka simbol preseganja razklanosti, iskanja enosti in popolnosti. V uvodni pesmi zbirke *Dvojček* je lirski subjekt za svoj dom samozavestno razglasil "knjigo z devetimi usti", iz katere "uhaja moč, ki sije iz posvečenih krajev". Toda pesnikova samozavest je samo na videz brezmejnja, saj se vanj boleče zadira razlika med doživljanjem in upesnjevanjem transcendence. Ko si "vsaka beseda / odreže svoj kos krvi", je naslednji korak neizogibna, vendar očitno premagljiva želja po molku, po razpršitvi pišočega jaza, ki bi se najraje spremenil v reko. Tako kot v knjigi *Ars amandi* je tudi v *Dvojčku* ženska posrednica Absoluta, ki pa ga pesnik zdaj pogosto nagovarja z besedo "svetloba". Zbirka *Dvojček* je nekakšen dnevnik približevanja "veliki Svetlobi". V srečnih trenutkih najvišje izpolnitve pesniku v zameno za navdih ni treba plačevati krvnega davka – takrat so njegovi verzi polni nenavadne miline in spokoja, kot na primer v pesmi *Padec vase*. Na jezikovni ravni je poezija iz *Dvojčka* prepoznavna po številnih drznih metaforah, ki jih lirski subjekt izreka zlasti o sebi in svoji ljubljeni, ter po retorično učinkovitem principu naštevanja. Kocbekove metaforične akrobacije včasih zahtevajo ščepec bralskega navora, vendar ta ne bi smel biti prehud za vse, ki so si kondicijo nabirali ob bolj zagrizenih modernistih. Na koncu lahko samo pritrdim Alešu Debeljaku, da gre za vrhunsko poezijo.